

**WPLYW RZEŻBY TERENU NA WALORY KRAJOBRAZOWE
PRZYDROŻNYCH OBIEKTÓW SAKRALNYCH
NA LUBELSZCZYŹNIE**

Magdalena Lubiarz, Piotr Kulesza

*Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II,
Konstantynów IH, 20-708 Lublin, Polska,
lubiarz@kul.pl, pkulesza@kul.pl*

Ważną częścią polskiego krajobrazu są przydrożne obiekty sakralne, takie jak krzyże i kapliczki. Praca przedstawia wyniki badań dotyczących wpływu rzeźby terenu na wartość krajobrazową przydrożnych obiektów sakralnych. Badania przeprowadzono na terenie województwa lubelskiego w makroregionach: Wyżyna Lubelska i Rostocze. Wyniki analiz pokazują, że rzeźba terenu jest ważnym elementem wpływającym na walory krajobrazowe przydrożnych obiektów sakralnych, ale nie jedynym. Do istotnych elementów zaliczyć należy także szatę roślinną oraz elementy antropogeniczne takie jak: zabudowa oraz infrastruktura techniczna.

Słowa kluczowe: przydrożne obiekty sakralne, rzeźba terenu, walory krajobrazowe, krzyż, kapliczka

Wstęp. Stałym i niezwykle istotnym elementem polskiego krajobrazu są przydrożne krzyże, kapliczki, figury i mogiły. Współtworzą one lokalną przestrzeń, gdyż mają wymiar nie tylko religijny, ale także społeczny, kulturowy i przyrodniczy. Są świadkami minionych wydarzeń i obecnymi w przestrzeni znakami historii i teraźniejszości narodu (Antolak i Szyszkowski 2013, Czerwiński 2012, Pawłowski 2011, Seweryn 1958). Przyczyny powstawania przydrożnych obiektów sakralnych są różne, ale najczęściej w Polsce spotykane są krzyże i kapliczki, które są wotum dziękczynnym, pokutnym, błagalnym lub miejscem pamięci (Czerwiński 2012, Mełges 2010, Seweryn 1958). O ich walorach krajobrazowych decydują różne czynniki, takie jak ich usytuowanie, rzeźba terenu, towarzysząca im roślinność drzewiasta, ich wartość historyczna, walory artystyczne i kulturowe (Kulesza i in. 2017ab, Mełges 2010, Fortuna-Antoszkiewicz i Kimic, 2007). Na Lubelszczyźnie mamy znaczące tradycje lokowania w krajobrazie przydrożnych krzyży i kapliczek. Obiekty te nie zostały jeszcze należycie przebadane, choć badania dotyczące różnych aspektów przydrożnych obiektów sakralnych są stale prowadzone (Kulesza i in. 2017ab, Kulesza i Lubiarz 2013, Lubiarz i Kulesza 2013, Garbacz, 2009, Kondraciuk i Urbański 2008, Petera 1981, Gauda 1987).

Rzeźba terenu jako element środowiska przyrodniczego jest wykorzystywana do prowadzenia badań o charakterze ewaluacyjnym, najczęściej w zakresie zagospodarowania turystycznego (Słowik i Witt 2008). Dotąd jednak nie prowadzono analiz odnośnie wpływu rzeźby terenu na walory krajobrazowe przydrożnych krzyży i kapliczek. Celem niniejszej pracy jest więc określenie czy rzeźba terenu wpływa na walory krajobrazowe przydrożnych obiektów sakralnych na terenie Lubelszczyzny?

I czy wpływ ten jest pozytywny?

Metodyka badań. Badania terenowe przeprowadzono na obszarach wiejskich zlokalizowanych na terenie województwa lubelskiego. Wybrano do tego dwa makroregiony fizyczno-geograficzne: Wyżyna Lubelska i Rostocze (Kondracki 2000). W tych dwóch makroregionach przeprowadzono analizy terenowe w zakresie wpływu rzeźby terenu na wartość krajobrazową przydrożnych obiektów sakralnych. Wykonano dokumentację fotograficzną analizowanych obiektów. W wyniku przeprowadzonych badań starano się określić czy rzeźba terenu zawsze jest czynnikiem podnoszącym walory krajobrazowe przydrożnych krzyży i kapliczek? Jako wysokie walory krajobrazowe rozumiemy taki układ przestrzenny, w którym przydrożny obiekt sakralny jest dominantą lub wyraźnym akcentem w krajobrazie. Taki krzyż(kapliczka, czy figura) jest dobrze widoczny z dużej odległości, przyciąga wzrok obserwatora, stanowi lokalny punkt orientacyjny albo jest istotnym punktem odniesienia.

Wyniki. Na terenie województwa lubelskiego występuje duża różnorodność przydrożnych obiektów sakralnych. Ze względu na ich lokalizację w aspekcie rzeźby terenu można wyróżnić przydrożne obiekty sakralne:

1. na terenie równinnym,
2. na wzniesieniach,
3. w obniżeniach terenu np. doliny rzek,
4. na celowo usypywanych kopcach.

Pierwsza grupa to obiekty, które zlokalizowane są na terenie o charakterze równinnym. W zależności od charakteru pokrycia roślinnością mogą one istotnie wyróżniać się w krajobrazie lub być słabo zauważalne. Jeżeli towarzyszy im roślinność wysoka (las, zadrzewienia, sady, aleje) to trudno dostrzec je w przestrzeni, a więc ich walory krajobrazowe są mniejsze. Pomimo, że często mają istotną wartość historyczną, artystyczną czy religijną. Oczywiście podobnie będzie w przypadku pozostałych lokalizacji przydrożnych obiektów sakralnych, ponieważ kompleks leśny niejako wchłania znajdującą się na jego brzegu kapliczkę czy krzyż. Podobną rolę odgrywa zwarta zabudowa, która często przesłania przydrożny obiekt sakralny lub stanowi jego tło sprawiając, że staje się on słabo zauważalny. Kiedy zaś tłem kapliczki czy krzyża są tereny otwarte, rozległe pola uprawne, łąki, pastwiska, daleka panorama lasu, wtedy nawet pomimo braku istotnego znaczenia treściowego, wartości historycznej, artystycznej czy religijnej taki obiekt staje się istotnym elementem przestrzeni. Widoczną z daleka dominantą lub akcentem w krajobrazie.

Drewniane krzyże we wsi Agatówka znajdują się na terenie równinnym na wysokości 225 m n.p.m na terenie gminy Trzydnik Duży. Ich wartość historyczna jest znacząca, jednak ich lokalizacja na tle ścian lasu sprawia, że są słabo zauważalne w krajobrazie (fot. 1).

Zupełnie inny charakter prezentuje drewniana kapliczka w miejscowości Krępiec w gminie Mełgiew (fot. 2). Zlokalizowana jest w krajobrazie wypłaszczonej na wysokości 185 m n.p.m., bez znaczących deniwelacji terenu wynoszących 5 m. Pomimo takiego usytuowania odznacza się ona wysokimi walorami przestrzennymi. Jest ona bowiem wyraźnie wyeksponowana, a jej odbiór wizualny potęgują cztery wiekowe lipy drobnolistne (*Tilia cordata* Mill.), które otaczają ją symetrycznie. W tym przypadku mało urozmaicone ukształtowanie terenu podkreśla walory kapliczki i jej

Fot. 1. Krzyże w Agatówce

Fot. 2. Kapliczka typu domkowego w Krępcu jako dominanta krajobrazowa

przyrodniczego sąsiedztwa, gdyż pełni ona funkcję jednoznacznej dominanty krajobrazowej.

Podobnie murowana kapliczka we wsi Barak w gminie Jastków jest wyraźną dominantą w krajobrazie (fot. 3). Jest zlokalizowana na wysokości 225 m n.p.m. w równinnym krajobrazie otwartym z rozproszoną zabudową zagrodową. Deniwelacje

Fot. 3 Murowana kapliczka w Baraku

Fot. 4. Krzyż w Krzesimowie Drugim - krajobraz podwyższa wartość obiektu, mimo że jego wystrój i stan techniczny jest ubogi

terenu w sąsiedztwie wynoszą nie więcej niż 5 metrów. Jeszcze niedawno kapliczce towarzyszyły dwie okazałe brzozy brodawkowate, które ramowały ją symetrycznie. Jednak zostały one usunięte.

Innym przykładem obiektu sakralnego zlokalizowanego na terenie równinnym jest metalowy krzyż usytuowany przy drodze we wsi Krzesimów Drugi w gminie Męglów (fot. 4). Znajduje się na wysokości 176 m n.p.m na łagodnie opadającym stoku w

kierunku południowo-wschodnim. Tłem krzyża są rozległe pola i łąki, domknięte wyższymi zadrzewieniami doliny rzeki Stawek-Stoki oraz pojedynczymi zabudowaniami. Obiekt ten jest dobrym przykładem jak lokalizacja i rzeźba terenu mogą zwiększać atrakcyjność wizualną obiektu sakralnego, który pozbawiony jest atutów dekoracyjnych. Przy krzyżu brak towarzyszącej roślinności wyższej, a jego wystrój i stan techniczny jest niezadowolający. Specyficzna lokalizacja i ukształtowanie terenu decydują o wyraźnej obecności tego obiektu w przestrzeni, ale także uwypuklają jego negatywne cechy (zaniedbanie, brak drzew).

Fot. 5. Krzyż w miejscowości Budki Dolne na tle panoramy krajobrazu rolniczego

Podobny przykład prezentuje metalowy krzyż w Budkach Dolnych w gminie Trzydnik Duży (fot. 5). Tu również obiekt sakralny zlokalizowany jest przy krawędzi drogi, a jego tłem jest rozległa panorama otwartego krajobrazu rolniczego. Krzyż znajduje się na wysokości 220 m n.p.m. a deniwelacje sąsiadującego obszaru wynoszą 10 m. Lekko falista rzeźba terenu potęguje efekt wizualny sprawiając, że krzyż wraz ze swoją roślinną oprawą staje się jeszcze bardziej malowniczym akcentem. Jego wartość krajobrazowa jest wyższa w porównaniu z krzyżem w Krzesimowie, gdyż towarzyszą mu drzewa, których pnie dodatkowo tworzą ramy widokowe.

Niezwykle cenną grupą obiektów sakralnych w krajobrazie otwartym stanowią krzyże i kapliczki umiejscawiane na naturalnych wzniesieniach. W takich przypadkach elementy sacrum są szczególnie wyeksponowane zarówno przestrzennie jak i symbolicznie. Tak zlokalizowane krzyże i kapliczki stają się widoczne, a ich znaczenie religijne zyskuje na czytelności. Niewolno bowiem zapomnieć, że niemal we wszystkich wierzeniach i religiach wzniesionym i górom przypisuje się rolę sakralną. Niema bowiem bardziej trwałego i osadzonego w dziejach ludzkości powiązania pomiędzy rzeźbą terenu a rozumieniem sacrum i poszukiwaniem Boga. Podobnie jak wcześniej istotnym czynnikiem wpływającym na walory krajobrazowe przydrożnych

obiektów sakralnego jest roślinność i zabudowa (mieszkaniowa, usługowa i przemysłowa), a także infrastruktura techniczna (drogi, linie elektroenergetyczne itd.).

Interesujący jest fakt że w krajobrazie badanych makroregionów geograficznych mniej jest przykładów kapliczek lub krzyży lokalizowanych na szczytach wzniesień. Być może wynika to z faktu, że szlaki komunikacyjne i pierwsze odsady, przy których wznoszono obiekty sakralne związane były z ciekami wodnymi a zatem obniżeniami terenu.

Fot. 6. Przydrożny krzyż w Dominowie na wzniesieniu w tle rozległa panorama

Przykładem przydrożnego obiektu sakralnego umieszczonego na naturalnej wyniosłości jest metalowy krzyż na drodze do wsi Dominów w gminie Mełgiew (fot. 6). Zlokalizowany jest na wysokości 201 m n.p.m. na tak zwanej „Górze Dominowskiej” - najwyższym naturalnym wzniesieniu tej okolicy. Sam krzyż nie jest umiejscowiony na szczycie wysoczyzny, ale i tak z jego miejsca roztacza się wspaniała panorama. Sylwetka stalowego krzyża pozbawiona drzew i krzewów dominuje w krajobrazie i staje się wyraźną dominantą. Rzeźba terenu i usytuowanie potęgują wartość krajobrazową tego obiektu mimo że on sam ma niską wartość artystyczną i cechuje się dość dużym zaniedbaniem.

Innym obiektem sakralnym zlokalizowanym na naturalnym wzniesieniu jest historyczna kapliczka domkowa w Owczarni (fot. 7). Umiejscowiona jest na wysokości

Fot. 7. Zabytkowa kapliczka w Owczarni z rozległą panoramą w tle

275 m n. p. m. i również nie znajduje się na samym szczycie wzniesienia. W przeciwieństwie do poprzedniego obiektu dopełniają ją okazałe lipy drobnolistne, które dodatkowo potęgują jej wartość wizualną. Z kapliczki roztacza się wspaniała panorama na historyczne miejscowości Rzeczyce Ziemiańską i Rzeczyce Księżą, które umiejscowione są w dolinie rzeki Karasiówki. Deniwelacja pomiędzy tymi miejscami wynosi aż 60 m. W tym przypadku również ukształtowanie terenu podkreśla walory krajobrazowe kapliczki, która cechuje się wysokim potencjałem historycznym i artystycznym.

Cześć przydrożnych obiektów sakralnych zlokalizowana jest w obniżeniach terenowych związanych najczęściej z dolinami rzecznyymi. Taka forma umiejscowienia jest stosunkowo często spotykana, a walory krajobrazowe takich obiektów są bardzo zróżnicowane. Zależą one przede wszystkim od głębokości obniżenia terenowego. Ponadto istotnym czynnikiem jest sposób pokrycia terenu roślinnością oraz obecność i gęstość zabudowy, a także obecność infrastruktury technicznej.

Metalowy krzyż w Węglinku usytuowany przy drodze polnej, około 30 m do drogi wojewódzkiej nr 855 (fot.8). Znajduje się w wyraźnej niecce terenowej będącej odnogą doliny rzecznej. Obniżenie to nie jest głębokie i wynosi około 4 m, ale jest ono wyraźnie zauważalne. Mimo że obiekt znajduje się w obniżeniu to jest on doskonale widoczny zarówno z drogi asfaltowej jak i polnej. Wraz z dopełniającymi go

Fot. 8 Krzyż w obniżeniu terenowym na Węlinku (Gmina Trzydnik Duży)

Fot. 9. Krzyż w obniżeniu terenowym w Rzeczycy Księżej

jałowcami skalnymi (*Juniperus scopulorum* Sarg.) stanowi atrakcyjny akcent krajobrazowy o wysokich walorach przestrzennych i wizualnych.

Inny charakter ma przydrożny krzyż w Rzeczycy Księżej (fot.9). Obiekt ten również znajduje się w obniżeniu terenowym o deniwelacji terenu wynoszącej 25 m. Krzyż osadzony jest w tle łagodnie wznoszącego się stoku doliny, który zakrywa go 2/3 wysokości. W ten sposób odbiór krzyża jest zakłócony, a jego wartość krajobrazowa znacznie ograniczona. Dodatkowo obiekt ten pozbawiony jest roślinności wyższej oraz nie wyróżnia go szczególna wartość artystyczna. Negatywnym czynnikiem obniżającym jego potencjał są napowietrzne linie elektroenergetyczne znajdujące się w najbliższym sąsiedztwie.

Fot. 10. Kapliczka w Łychowie Gościeradzkim, w tle dolina rzeki Karasiówki

Również kapliczka typu domkowego z 1847 roku w Łychowie Gościeradzkim usytuowana jest na granicy obniżenia terenowego (fot. 10). W tle tego obiektu sakralnego rozpościera się panorama na dolinę rzeki Karasiówki oraz przyległe do niej podmokłe łąki. Położenie terenowe kapliczki nie wykazuje jednak znaczących deniwelacji. Kapliczka znajduje się ona na wysokości 200 m n.p.m. a różnica wysokości jej poziomu z dnem doliny wynosi zaledwie 3 m. Po drugiej stronie drogi naprzeciwko kapliczki znajduje się stoko deniwelacji terenowej rzędu 34 m zajęty przez gęstą zabudowę zagrodową. W tym przypadku wysokie walory historyczne i artystyczne tego obiektu są dodatkowo potęgowane ukształtowaniem terenu, który łagodnie opada w kierunku rzeki. Z drugiej strony wznoszące się zbocze wniesienia sprawia że oko obserwatora jadącego drogą skierowane jest w stronę kapliczki i jej malowniczego sąsiedztwa.

Kapliczka domkowa z 1911 roku i towarzyszący jej krzyż w Sieprawicach usytuowane są w obniżeniu terenowym na wysokości 200 m n.p.m. (fot. 11). W tle znajduje się dolina rzeki Ciemięgi i znajdujące się za doliną lasy. Odległość od kapliczki do koryta Ciemięgi wynosi około 200 m. W otoczeniu obiektu istotnym elementem jest okazała lipa drobnolistna, a także zabudowa zagrodowa. Po przeciwnej stronie kapliczki znajdują się pola uprawne i zabudowania. Ze względu na roślinność w tle oraz usytuowanie w obniżeniu terenu kapliczka pełni rolę akcentu krajobrazowego. Opisane obiekty sakralne zlokalizowane są w naturalnie ukształtowanym krajobrazie, gdzie rzeźba terenu uwypukla bądź ogranicza ich walory przestrzenne i estetyczne. Warto jednak zwrócić uwagę, że niektóre małe formy sakralne znajdują się na sztucznie stworzonych formach terenowych takich jak kopce. Takie rozwiązanie stosowano dla podkreślenia rangi obiektu i jego lepszego wyeksponowania w równinnym krajobrazie.

Figura Najświętszej Marii Panny w Krępcu w gminie Melgiew powstała w 1861 roku prawdopodobnie jako element przestrzenny powiązany z nieistniejącym już dzisiaj zespołem dworskim (fot. 12). Kopiec o wysokości 2,5 m stanowi podbudowę dla postumentu z figurą. Dzięki takiemu rozwiązaniu do chwili obecnej figura stanowi

Fot. 11. Kapliczka w Sieprawicach – za kapliczką dolina Ciemiegi, przed nią wzniesienie z polami uprawnymi

Fot. 12 Figura na sztucznym kopcu w miejscowości Krępiec

wyraźny akcent w krajobrazie o wysokiej wartości kulturowej, historycznej oraz przestrzennej, mimo rozwijającej się intensywnie zabudowy mieszkaniowej.

W Melgwi metalowy krzyż z betonowym postumentem umiejscowiony jest na szczycie ziemnego kopca (fot. 13). Prawdopodobnie jest to mogiła powstańców styczniowych, choć inne przekazy sugerują jeszcze starszepochodzenie tego obiektu. Według nich kopiec w Melgwi jest pamiątką przemarszu wojsk generała Tadeusza Kościuszki biegnącym tędy traktem moskiewskim. Abstrahując od genezy powstania tego obiektu sakralnego, jego forma istotnie rzutuje na okoliczny krajobraz. Kopiec z krzyżem jest wyraźnym akcentem widokowym, a sztucznie wzniesienie podkreśla jego walory estetyczne i historyczne.

Dyskusja i podumowanie. Przydrożne obiekty sakralne są ważnym elementem krajobrazu Polski (Kulesza i in. 2017ab, Antolak i Szyszkowski 2013, Kulesza i

Fot. 13. Krzyż na kopcu w Mełgwi

Lubiarz 2013, Lubiarz i Kulesza 2013, Czerwiński 2012, Pawłowski 2011, Garbacz, 2009, Kondraciuk i Urbański 2008, Fortuna-Antoszkiewicz i Kimic, 2007). Dotychczas nie prowadzono badań odnośnie wpływu rzeźby terenu na walory krajobrazowe przydrożnych obiektów sakralnych. Jednak rzeźba terenu jest często wykorzystywana jako punkt odniesienia do oceny walorów widokowych krajobrazu lub wartości turystycznych danego obszaru (Malinowska 2014, Galiński i in. 2013, Słowik i Witt 2008, Dubel i Szczypiński 1982). Rzeźba terenu wpływa także na sposób zagospodarowania różnych obszarów. Badaniom w ostatnich latach podlegają szczególnie tereny wiejskie, które mają być obszarami wielofunkcyjnymi pełniącymi rolę terenów zamieszkania, prowadzenia działalności rolniczej i ostoju walorów przyrodniczych (Bielska i Dań 2014).

Jak wykazano w niniejszej pracy rzeźba terenu jest istotnym czynnikiem warunkującym walory krajobrazowe przydrożnych obiektów sakralnych. Jednak nie zawsze najistotniejszym. Warto podkreślić, że na znaczenie kapliczek i krzyży w krajobrazie wpływa także towarzysząca im roślinność, szczególnie okazałe drzewa (Kulesza i in. 2017a, Lubiarz i Kulesza 2013). Mogą one przyciągać wzrok do miejsca lokalizacji kapliczki, ale z drugiej strony niekiedy mogą całkowicie skrywać taki obiekt przed oczami odbiorcy. Również elementy antropogeniczne, jak zabudowa oraz infrastruktura techniczna mają istotny, zwykle negatywny, wpływ na walory krajobrazowe przydrożnych obiektów sakralnych (Kulesza i in. 2017b, Kulesza i Lubiarz 2013).

BIBLIOGRAFIA

1. Antolak M., Szyszkowski W. (2013). Funkcjonowanie krzyża przydrożnego w krajobrazie kulturowym Polski. *Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG*, 21: 57-66.
2. Bielska A., Daż A. (2014). Analiza wpływu warunków glebowych i rzeźby terenu na podział funkcjonalno-przestrzenny obrębu Giedlarowa. *Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich*, 2(3): 785-797.
3. Czerwiński T. (2012). *Kapliczki i krzyże przydrożne w Polsce*. Wyd. MUZA, Warszawa.
4. Dubel K., Szczygielski K. (1982). Ocena przydatności środowiska przyrodniczego województwa katowickiego do potrzeb turystyki i wypoczynku. *Czasopismo Geograficzne*, 53(2): 159-178.
5. Fortuna-Antoszkiewicz B., Kimic K. (2007). Miejsce kapliczek i przydrożnych krzyży w krajobrazie terenów wiejskich Mazowsza. *Teka Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych PAN*, 3: 35-47.
6. Galiński M., Siwek G., Szuwarski J. (2013). Metoda bonitacji punktowej jako narzędzie waloryzacji zjawisk przestrzennych. *Geomatyka i Inżynieria, Kwartalnik Naukowy Państwowej Wyższej Szkoły Ekonomiczno-Technicznej*, 2: 5-20.
7. Garbacz K. (2009). *Na szlaku biłgorajskich kapliczek i krzyży przydrożnych*. Agencja Wydawnicza PDN, Zielona Góra.
8. Gauda A. 1987. Ludowe krzyże żelazne na Lubelszczyźnie. *Studia i Materiały Lubelskie*, 12: 109-143.
9. Kondraciuk P., Urbański A. (2008). *Kapliczki, figury i krzyże przydrożne w pejzażu pogranicza*. Wyd. Akapit, Lublin - Zamość.
10. Kondracki J. (2000). *Geografia regionalna Polski*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
11. Kulesza P., Lubiarz M. (2013). Przydrożne obiekty sakralne w gminie Mełgiew (woj. lubelskie) – analiza kulturowo-krajobrazowa. *Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG*, 21:127-140.
12. Kulesza P., Lubiarz M., Żak-Kulesza M. (2017a). Dendroflora of roadside sacral objects in the Trzydnik Duży commune (Lublin Voivodeship). *Acta Scientiarum Polonorum Administratio Locorum*, 16(4): 239-247.
13. Kulesza P., Lubiarz M., Żak-Kulesza M. (2017b). Kulturowe, historyczne i religijne znaczenie kapliczek i krzyży przydrożnych w gminie Trzydnik Duży. *Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne*, 108: 189-217.
14. Lubiarz M., Kulesza P. (2013). Dendroflora przydrożnych obiektów sakralnych w gminie Mełgiew (woj. lubelskie) w aspekcie przyrodniczo-krajobrazowym. *Teka Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych PAN*, 9(1):42-54.
15. Malinowska E. (2014). Wpływ atrakcyjności wizualnej krajobrazu na potencjał turystyczny Narwiańskiego Parku Narodowego i jego otuliny. *Problemy Ekologii Krajobrazu*, 27: 277-285.
16. Mełges H. (2010). Współczesne rozwiązania materiałowe form kapliczek w krajobrazie wsi i miasta. *Czasopismo techniczne 8-A*, 18(107): 321-328.

17. Pawłowski A. (2011). Trzy krzyże nad Parchatką - symbol w krajobrazie kulturowym małopolskiego przełomu Wisły. *Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG*, 15: 54-63.
18. Petera J. (1981). Kapliczki drewniane na Lubelszczyźnie. *Z zagadnień kultury ludowej*, 2-3: 63-106.
19. Seweryn T. (1958). Kapliczki krzyże przydrożne w Polsce. Wyd. PAX, Warszawa.
20. Słowik M., Witt A. (2008). Rzeźba terenu. [W:] Młynarczyk Z., Zajadacz A. (red.) *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki. Przyrodnicze zasoby turystyczne i metody ich oceny*. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.

THE IMPACT OF THE RELIEF ON THE LANDSCAPE VALUES OF ROADSIDE SACRAL STRUCTURES IN LUBLIN REGION

Magdalena Lubiarz, Piotr Kulesza

*The John Paul II Catholic University of Lublin,
Konstantynów 1H, 20-708 Lublin, Poland
lubiarz@kul.pl, pkulesza@kul.pl*

The important part of the Polish landscape are roadside sacral structures, such as crosses and shrines. The paper presents the results of research on the impact of the relief on the landscape value of roadside sacral structures. The research was carried out in the Lublin Province in the Macroregions: Wyżyna Lubelska and Roztocze. The results showed that the relief is the important factor influenced on the roadside sacral structures landscape values, but it is not the only element. Also the important factors are vegetation and anthropogenic elements such as buildings and technical infrastructure.

Key words: roadside sacral structures, relief, landscape values, cross, shrine.